

ХРЕСТОМАТІЯ З ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ**для студентів природничих спеціальностей**

підготувала Дяків Оксана Юрїївна,
ст..викладач кафедри загального та
германського мовознавства

Назва дисципліни	Латинська мова
Кафедра	Загального та германського мовознавства
Факультет	філології
Викладач	Дяків О.Ю.
(Список літератури до 10-и позицій)	

Біномінальні назви

Кожна рослина чи тварина належить до певного виду.

Вид – це основна одиниця класифікації рослинного і тваринного світу.

Назви видів складаються з двох частин: родової назви і видового епітета, що йде за нею.

Родові назви бувають іменниками або субстантивованими прикметниками в **Nom.Sing.** Назва роду пишеться завжди з великої букви:

Rosa – троянда,
Betūla – береза,
Formīca – мурашка,
Ardea – чапля.

Видовий епітет виступає:

1) узгодженим означенням. У такому випадку він виражається прикметником, який узгоджується з попереднім іменником в роді, числі і відмінку:

Betūla alba – береза біла,
Avēna satīva – овес посівний,
Ciconia nigra – лелека чорний,
Formīca fusca – мурашка бура.

2) неузгодженим означенням. У такому випадку він виражається іменником в родовому відмінку:

Pulvinaria betūlae – подушечниця берези,
Aqua menthae – м'ятна вода.

3) прикладкою. У такому випадку він виражається іменником в називному відмінку:

Salsōla arbuscūla – солянка деревцевовидна.

Назви родин

Назви родин тварин і рослин – це субстантивовані прикметники першої відміни в **Nom.Plur.**

Назви родин рослин утворюються шляхом додавання суфікса **-ace** і закінчення **Nom.Plur** першої відміни **-ae** до основи (назва родин рослин = основа іменника + ace + ae):

Rosa – роза (Ros + ace + ae → Rosaceae – розові);

Mimōsa – мімоза (Mimos + ace + ae → Mimosaceae – мімозові).

Назви родин тварин утворюються від основи іменника плюс суфікс **-id** і закінчення **Nom.Plur** першої відміни **-ae** (назва родин тварин = основа іменника + id + ae):

Rana – жаба (Ran + id + ae → Ranidae – жаби);

Ciconia – лелека (Cicon + id + ae → Ciconidae – лелекові).

Перехід прикметників в іменники (субстантивація)

Із класу прикметників виділяється група слів, які без пояснювальних іменників набули предметного значення, субстантивувалися і, таким чином, перейшли в розряд іменника, що мається на увазі. Так, наприклад, назви родин рослин – це субстантивовані прикметники жіночого роду у множині, тому що мається на увазі іменник familiae (familia, ae, f – родина, сім'я):

Rosaceae – розоцвіті,

Betulaceae – березові,

Urticaceae – кропивові.

Назви родин рослин утворюються додаванням суфікса **-aceae** до основи родової назви рослин. В деяких назвах родин рослин допускаються як синоніми назви з суфіксами **-fērae-**, **-ātae-**, **-ōsae-** та ін. Наприклад:

Brassicaceae (капустяні) – Crucifērae (хрестоцвіті);

Fabaceae (бобові) – Leguminōsae (стручкові);

Ariaceae (селерові) – Umbellifērae (зонтичні).

ФАХОВІ ТЕКСТИ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ

De plantis

Sunt plantae silvatīcae, stepōsae, nemorōsae, paludōsae, lapidōsae et cetērae. Coma plantārum varia est. Sunt comae conīcae, ovoideae, cylindrīcae, sphaerīcae, pendūlae et cetērae. Coma betūlae pendūla est. Coma plantārum e ramis et foliis constat. Sunt rami magni, parvi, crassi, ramōsi, divaricāti. Forma foliōrum etiam varia est. Sunt folia ovāta, lanceolāta, falcāta, pentagōna et cetēra. Folia nonnūlla glabra, nonnūlla pilōsa sunt.

Structūra cellulārum varia est. Cellūla e flagellis, membrāna, nucleo, pyrenoido et chromatophōris constat. Forma cellulārum varia est. Sunt cellūlae ovoideae, conīcae, globōsae, ellipsoideae et cetēra.

Baccae Sambuci nigrae sunt parvae, nigrae et rotundae. Mentha piperīta, Lamium album et Urtīca ad Labiātas pertinent. Veronīca incāna et Allium podolicum plantae steppōsae sunt. Carex in locis paludosis crescit. Arnica montāna est planta medicāta. Popūlus nigra planta dioīca est. In horto botanīco Ficus elastīca et Amygdālus nana crescunt.

De muscūlis

Numērus musculōrum organismi humāni magnus est. Forma musculōrum etiam varia est: sunt muscūli lati, longi, externi, interni, profundi et cetēri. Collum, exempli causa, non solum muscūlos habet, sed etiam nervos et organa cetēra. Muscūli dorsi varii et multi sunt, exempli causa, muscūlus trapezius, muscūlus rhomboideus ceterique. Musculus trapezius latus est. Muscūli fasciis cinguntur. Fasciae in fascias proprias et fascias subcutaneas dividuntur.

De floribus

Flores silvas et agros et hortos ornant. Nullus flos est sine colore, multi flores sunt sine odore. Florum colores varii sunt. Sunt flores albi, rubri, flavi, nigri, caerulei. In flore calycem et corollam distinguimus. In medio floris stamina et pistilla videmus. Stamen ex filamentum et anthera constat, pistillum autem ex stylo et stigmate. Flores apice caulis dispositi sunt.

De remediis

Succi baccarum recentium multa vitamina continent. Viola tricolor est planta officinalis campestris. Adonis vernalis tempore vernali florescit. Iuniperus communis arbor humilis vel frutex est. Beta vulgaris est planta biennis. Coturnix est parva avis terrestris. Dentes omnis bestiae rapacis firmi et acuti sunt. Pisces pinnae pectorales, dorsales, ventrales, caudales atque anales habent. Dentes sunt: dentes molares, praemolares, incisivi, canini, serotini. In columna vertebrali animalium sunt: vertebrae cervicales, thoracales, lumbales, caudales. Omnia ossa nomina varia habent. In cranio ossa sunt: os frontale, os occipitale, ossa temporalia, parietalia et cetera.

Partem plantae supra terram ascendentem caulem nominamus. Ondatra est animal rodens et pretiosam pellem praebens. Trifolium repens et Argopyrum repens sponte crescunt. Tilia, Quercus pubescens, Betula pubescens in hortis crescunt. Calopteryx splendens, Pulex irritans et Haematobia irritans ad classem "Insecta" pertinent. Post dentes lacteos dentes permanentes crescunt. In corpore humano variae arteriae sunt: arteriae communicantes, perforantes, necurrentes, profundae, coronariae et ceterae.

Fontes minerales aquam saluberrimam hominibus praebent. Cera alba fragilior est, quam cera flava. Ferrum hominibus magis necessarium est Auro. Plantago maior passim crescit. Omnes partes chelidonii maioris toxicae sunt. Capillus cuniculi hieme densior est quam aestate. Omnium avium grandissimus est struthocamelus. Ad ordinem Rodentium cuniculi, sciuri, lepores, mures, multaeque aliae minorum animalium pertinent. Hepar, glandula corporis maxima, in parte superiore corporis sita est.

Circulatio sanguinis a ventriculo cordis sinistro usque ad atrium dextrum circūlus sanguinis maior nominatur.

Planta perennis, 10-30 cm alta, habītu Circaeae alpīnae simīlis, sed notis sequentibus sat differt. Calyx 3-4 mm, fructibus matūris ad 5 mm longus, ad 2/2 connātus, glandulōsis, lobis late ovalibus, rectis ad 1 mm longis.

Fructus autumno matūrant. Fructus pruina farinacea tectus.

Homo quinque sensus habet: visus, audītus, gustus, odorātus, tactus.

Homīnes visu vident, audītu audiunt, gustu gustant, odorātu sentiunt, tactu tangunt. Proximē ad tactūs sensum accēdit gustus. Caput est sedes omnium sensuum. Multa animalia visum auditumque acrem habent.

Species medicātae

Species medicātae e foliis, radicibus, corticibus, floribus, fructibus, rhizomātibus plantārum nonnullārum praeparantur. Exempli causa, species pectorāles e fructu foenicūli, e radice inulae, e folio althaeae, e folio farfarae, e folio salviae constant.

ЛАТИНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК

A

a (ab) (Abl.) – від.

academia, ae, f – академія.

accedo, ěre – наближатися.

Acer, Aceris, n – клен.

acer, acris, acre – гострий, їдкий.

acutus, a, um – гострий.

ad (Acc.) – до, у, при.

adhibeo, ěre – застосовувати.

Adōnis, ĩdis, m – горицвіт.

aĕr, aĕris, m – повітря.

aestas, atis, f – літо.

aestivus, a, um – літній.

aetas, ātis, f – вік.

aethereus, a, um – ефірний.

ager, agri, m – поле.

ago, ěre – робити, діяти.

agricōla, ae, m – землероб.

ala, ae, f – крило.

albifrons, ntis – білолобий.

albus, a, um – білий.

albus, a, um – білий.

Algae, ārum, f – водорості.

alius, a, ud – інший.

Allium, i, n – цибуля.

alpīnus, a, um – альпійський.

Althaea, ae, f – алтея, проскурняк.

altus, a, um – високий.

Aluminium, ii, m – алюміній.

americānus, a, um – американський.

amicitia, ae, f – дружба.

Amygdālus, i, f – мигдаль.

anālis, e – анальний.

angūlus, i, m – кут.

anguste – вузько.

anīmal, is, n – тварина.

annus, i, m – рік.

annuus, a, um – однорічний.

Anser, ěris, m – гусак.

anterior, ius – передній.

anthĕra, ae, f – пиляк.

apex, ĩcis, m – верхівка.

apicalis, e – верхівковий.

Apis, is, f – бджола.

aqua, ae, f – вода.

Aquīla, ae, f – орел.

ara, ae, f – вівтар.

arbor, ōris, f – дерево.

arctīcus, a, um – арктичний.

Ardea, ae, f – чапля.

Argentum, i, n – срібло.

Arnīca, ae, f – арніка.

arteria, ae, f – артерія.

articulārīs, e – суглобний.

arvensis, e – польовий, орний.

ascendo, ěre – сходити, підійматися.

Asīnus, i, m – осел.

atrium, ii, n – передсердя.

audio, ĩre – слухати.

auditus, us, m – слух.

Aurum, i, n – золото.

Aurum, i, n – золото.

autem – а, але.

autumnus, i, m – осінь.

Avēna, ae, f – овес.

avicūla, ae, f – пташка.

avis, is, f – птах.

avolo, āre – відлітати.

В

bacca, ae, f – ягода.

basis, is, f – основа.

bene – добре.

bestia, ae, f – тварина.

Beta, ae, f – буряк.

Betūla, ae, f – береза.

biennis, e – дворічний.

biologia, ae, f – біологія.

bis – двічі.

bonum, i, n – благо, добро.

bonus, a, um – добрий.

Bos, Bovis, m – бик.

botanica, ae, f – ботаніка.

botanicus, a, um – ботанічний.

brevis, e – короткий.

С

caelum, i, n – небо.

caeruleus, a, um – голубий.

calidus, a, um – теплий.

Calopteryx, gis, f – красуня.

calvaria, ae, f – черепне
склепіння.

calyx, ĩcis, m – чашечка.

Camēlus, i, m – верблюд.

campestris, e – польовий.

campus, i, m – поле, рівнина.

canīnus, a, um – собачий.

canis, is, m – собака.

capillus, i, m – волос, шерсть.

Capra, ae, f – коза.

capreus, a, um – козячий.

capto, are – ловити.

caput, ĩtis, n – голова.

Carex, ĩcis, f – осока.

cartilāgo, ĩnis, f – хрящ.

caucasicus, a, um – кавказький.

cauda, ae, f – хвіст.

caudālis, e – хвостовий.

caulinus, a, um – стебловий.

caulis, is, m – стебло.

causa – внаслідок, через, для,
зароди.

cavum, i, n – порожнина.

cavus, a, um – порожнистий.

cellūla, ae, f – клітина.

centrum, i, n – центр.

cera, ae, f – віск.

cervicālis, e – шийний.

Cervus, i, m – олень.

cetērus, a, um – інший.

Chamomilla, ae, f – ромашка.

Chelidonium, i, n – чистотіл

chromatophōrum, i, n –
хроматофор.

cibus, i, m – їжа.

Cicadella, ae, f – цикадка.

Ciconia, ae, f – чорногуз, лелека.

cinereus, a, um – сірий.

cingo, ĩre – оточувати.

Circea, ae, f – цірцея.
circulatio, onis, f – рух.
circŭlus, i, m – коло.
Citrullus, i – кавун.
classis, is, f – клас.
cognosco, ěre – пізнавати.
collega, ae, m – товариш.
collum, i, n – шия.
colo, ěre – обробляти.
colonia, ae, f – колонія.
color, ōris, m – колір.
columna, ae, f – стовп.
coma, ae, f – крона.
communico, āre – з'єднувати.
communis, e – звичайний, спільний.
compactus, a, um – щільний.
compleo, ěre – наповнювати.
conĭcus, a, um – конічний.
connascor, ari – зростати.
conservo, āre – зберігати.
consto, āre – складатися.
construo, ěre – будувати.
contineo, ěre – містити, вмщати.
Convallaria, ae, f – конвалія.
copia, ae, f – кількість.
cor, cordis, n – серце.
cornu, us, n – ріг.
corolla, ae, f – віночок.
corŏna, ae, f – вінок.
coronarius, a, um – вінцевий.
corpus, ōris, n – тіло.
cortex, ecis, m – кора.
costa, ae, f – ребро.

cotidie – щоденно.
Coturnix, icis, f – перепілка.
cranium, ii, n – череп.
crassus, a, um – товстий.
Crataegus, i, m – глід.
credo, ěre – вірити.
cresco, ěre – рости.
crispatopilŏsus, a, um – кучерявий.
Ctenocephālus, i, m – блоха.
Cunicŭlus, i, m – кролик.
Cuprum, i, n – мідь.
cur – чому.
cutis, is, f – шкіра.
cylindricus, a, um – циліндричний.

D

de (Abl.) – про.
debeo, ěre – бути зобов'язаним.
decĭmus, a, um – десятий.
defendo, ěre – захищати.
definio, ĩre – визначати.
delecto, āre – насолоджуватися.
demonstro, āre – показувати.
dens canĭnus – клик.
dens incisĭvus – різець.
dens, dentis, m – зуб.
densus, a, um – густий.
describo, ěre – описувати.
devoro, āre – пожирати, ковтати.
dexter, tra, trum – правий.
dico, ěre – говорити.
differo, ere – відрізнятися.
Digitālis, is, f – наперстянка.

digītus, i, m – палець.
dioicus, a, um – дводомний.
disciplina, ae, f – наука.
disco, ěre – вчитися.
dispositus, a, um – розташований.
distinguo, ěre – розрізняти.
disto, āre – відрізнятися.
divaricātus, a, um – розчепірений, розпростертий.
divido, ěre – розділяти.
do, āre – давати.
doctrīna, ae, f – наука.
domesticus, a, um – домашній.
dormio, ĩre – спати.
dorsalis, e – спинний.
dorsum, i, n – спина.
dulcis, e – солодкий.
duo, ae, a – два.
duodecīmus, a, um – дванадцятий.
durus, a, um – твердий.

Е

e, ex (Abl.) – з, із.
edūlis, e – їстівний.
elasticus, a, um – еластичний.
elegans, antis – стрункий.
Elephas, antis, m – слон.
ellipsoideus, a, um – еліпсоїдний.
epidermis, ĩdis, f – епідерміс.
Equisētum, i, n – хвощ.
equus, i, m – кінь.
et – і.
etiam – також.

Eucalyptus, i, f – евкаліпт.
exemplum, i, n – приклад.
externus, a, um – зовнішній.
extremitas, ātis, f – кінцівка.
extus – зовні.

Ф

Faba, ae, f – горох.
facies, ěi, f – поверхня, обличчя.
falcātus, a, um – серповидний.
Farfāra, ae, f – підбіл, мати-й-мачуха.
farinaceus, a, um – борошністий.
fascia, ae, f – зв'язка.
femina, ae, f – жінка.
Ferrum, i, n – залізо.
Ferrum, i, n – залізо.
ferus, a, um – дикий.
Ficus, i, f – фікус.
filamentum, i, n – тичинкова нитка.
filiformis, e – ниткоподібний.
filtro, āre – фільтрувати.
filum, i, n – нитка.
firmo, āre – зміцнювати.
firmus, a, um – ніцирт.
flagellum, i, n – джугтик.
flavesco, ěre – жовтіти.
flavus, a, um – жовтий.
floreo, ěre – цвісти.
flos, floris, m – квітка.
fluvius, ii, m – річка.
Foenicūlum, i, n – кріп аптечний.
folium, ii, n – листок.

fons, fontis, m – джерело.
foramen, ĩnis, n – отвір.
forma, ae, f – форма.
Formica, ae, f – мураха.
formo, āre – утворювати.
fossa, ae, f – ямка.
fragĭlis, e – крихкий.
frango, ěre – розбивати.
frenŭlum, i, n – вуздечка.
frons, frontis, f – чоло, лоб.
frontālis, e – лобний.
fructifico, āre – приносити
 плоди.
fructus, us, m – плід.
frutex, ĩcis, m – кущ.
fugio, ěre – тікати, бігти.
fusiformis, e –
 веретеноподібний.
G
gaudeo, ěre – радіти.
Gavia, ae, f – гагара.
gelatinosus, a, um –
 желатиновий.
gemma, ae, f – брунька.
glaber, bra, brum – голий.
glabresco, ěre – оголювати.
glandŭla, ae, f – залоза.
glandulŏsus, a, um – залозистий.
globŏsus, a, um – кулястий.
grandiflorus, a, um – крупно-
 квітковий.
grandis, e – великий.
gravis, e – важкий.
Grus, Gruis, m – журавель.
gusto, āre – куштувати.

gustus, us, m – смак.

Н

habeo, ěre – мати.
habito, āre – проживати.
habĭtus, us, m – зовнішній
 вигляд, будова тіла.
Haematobia, ae, f – гематобія.
hepar, ātis, n – печінка.
herba, ae, f – трава.
herbarium, ĩi, n – гербарій.
hiemālis, e – зимовий.
hiems, emis, f – зима.
homo, ĩnis, m – людина.
hora, ae, f – година.
hortus, i, m – сад.
humānus, a, um – людський.
humidus, a, um – вологий.
humilis, e – низький.
Hydrargyrum, i, n – ртуть.
Hydrargyrum, i, n – ртуть.
Hydrogenium, i, n – водень.
Hypoderma bovis – овід бичий.

I

iam – вже.
ibi – там.
idem, eadem, idem – той самий.
in (Acc., Abl.) – в, у, на.
incānus, a, um – сивий.
incisĭvus, a, um – різцевий.
incresco, ěre – зростати,
 виростати.
indĭcus, a, um – індійський.
inferior, ius – нижній.
inferne – внизу
insectum, i, n – комаха.

inter (Acc.) – між.

internus, a, um – внутрішній.

interrogo, are – запитувати.

invenio, ire – зустрічати.

involutrum, i, n – покриття.

irrigo, are – зрошувати.

irrito, are – подразнювати.

ita – так.

iucundus, a, um – приємний.

Iuniperus, i, f – ялівець.

Ж

jugum, i, n – пара, перемичка, ребро.

Л

Labiatae, arum, f – родина

Губоцвіті.

labium, ii, n – губа.

labor, oris, m – праця.

laboratorium, ii, n –

лабораторія.

laboro, are – працювати.

Lacerta, ae – ящірка.

lacteus, a, um – молочний.

lamina, ae, f – пластинка.

Lanium, i, n – глуха кропива.

Lanium, i, n – глуха кропива.

lanceolatus, a, um –

ланцетовидний.

lapidosus, a, um – кам'янистий.

lateralis, e – боковий.

latus, a, um – широкий.

laudo, are – хвалити.

Laurus, i, f – лавр.

lego, ere – читати.

Lepus, oris, m – заєць.

levis, e – легкий.

liber, bri, m – книга.

libere – вільно.

liberi, orum – діти.

lignosus, a, um – дерев'янистий.

lingua, ae, f – мова, язик.

Lithium, ii, n – літій.

lobus, i, m – частка, доля.

locatus, a, um – розташований.

locus, i, m – місце, місцевість.

longus, a, um – довгий.

Lucanus, i, m – рогач, жук-олень.

lumbalis, e – поперековий.

Lupinum, i, n – люпин.

М

magis – більше.

magistra, ae, f – вчителька.

magnus, a, um – великий.

Malus, i, f – яблуня.

Mammalia, ium, n – ссавці.

manus, us, f – рука.

margo, inis, m – край.

maritimus, a, um – морський.

matureo, are – достигати.

maturus, a, um – спілий, достиглий.

maxillaris, e – верхньощелеповий.

maximus, a, um – найбільший.

medicatus, a, um – лікувальний.

medicina, ae, f – медицина.

medius, a, um – середній.

melliferus, a, um – медоносний.

membrana, ae, f – мембрана.

Mentha, ae, f – м'ята.
metallum, i, n – метал.
migro, are – блукати.
minerālis, e – мінеральний.
misceo, ēre – змішувати.
molāris, e – кутній.
monas, adis, f – монада.
montānus, a, um – гірський.
morsus, us, m – укус.
mortifer, era, erum – смертельний.
multus, a, um – численний.
Mulus, i, m – мул.
munio, ire – зміцнювати.
Mus, Muris, m – миша.
musculus, i, m – м'яз.
N
nam – бо, тому що.
nanus, a, um – карликовий.
Nasturcium, ii, n – настурція.
nasus, i, m – ніс.
nasus, us, m – ніс.
nato, āre – плавати.
Natrium, ii, n – натрій.
natūra, ae, f – природа.
necessārius, a, um – необхідний.
nemorōsus, a, um – лісовий.
nervōsus, a, um – нервовий.
nervus, i, m – нерв.
niger, gra, grum – чорний.
nobilis, e – благородний.
nomen, ĩnis, n – назва.
nomino, āre – називати.
non – не.

non solum... sed etiam – не тільки... але також.
nonnullus, a, um – деякий.
nonus, a, um – дев'ятий.
nos – ми.
noster, tra, trum – наш.
notātus, a, um – помічений.
noto, are – зазначати.
notus, a, um – відомий.
novus, a, um – новий.
nucleus, i, m – ядро.
nullus, a, um – жоден, ніякий.
numērus, i, m – число.
nuto, āre – хилитися.
nutrio, ire – годувати.

O

obscurus, a, um – темний.
observo, āre – спостерігати, зберігати.
obvenio, ire – зустрічатися.
occipitālis, e – потиличний.
octāvus, a, um – восьмий.
ocūlus, i, m – око.
odor, odoris, m – запах.
odorātus, a, um – пахучий.
officinalis, e – аптечний.
omnis, e – весь, кожен.
Ondatra, ae, f – ондатра.
opus, ěris, n – праця.
ordo, ĩnis, m – ряд.
organismus, i, m – організм.
organum, i, n – орган.
orientālis, e – східний.
orno, āre – прикрашати.
os, oris, n – рот.

os, ossis, n – кістка.
ovālis, e – яйцевидний.
ovarium, ii, n – зав'язь.
ovātus, a, um – яйцевидний.
ovoideus, a, um – яйцеподібний.

P

paludōsus, a, um – болотистий.
paludōsus, a, um – болотистий, багнистий.
palustris, e – болотистий.
papilla, ae, f – сосочок.
parietālis, e – пристінковий.
pars, partis, f – частина.
partio, ĩre – ділити, розподіляти.
parvus, a, um – малий.
Passer, ěris – горобець.
passim – всюди, в різних місцях.
pateo, ěre – простягатися.
patria, ae, f – батьківщина.
patria, ae, f – батьківщина.
pectorālis, e – грудний.
pedunculātus, a, um – з квітконосом.
pellis, is, f – хутро.
pendūlus, a, um – висячий.
pentagōnus, a, um – п'ятикутний.
perennis, e – багатолітній.
perforo, āre – пробивати.
perforo, āre – проколювати.
periculum, i, n – небезпека.
permaneo, ěre – залишатися.
pertineo, ěre – простягатися, належати.
pes, pedis, m – нога.

petālum, i, n – пелюстка.
phyllum, i, n – листочок.
pillus, i, m – волосок.
pilōsus, i, m – волосистий.
pinna, ae, f – плавник.
Pinus, i, f – сосна.
Piper, ěris, n – перець.
piperĭtus, a, um – перцевий.
pisces, ium, f – риби.
pistillum, i, n – маточка.
planta, ae, f – рослина.
Plantago, ĩnis, f – подорожник.
Platānus, i, f – платан.
plerumque – здебільшого.
Plumbum, i, n – свинець.
Plumbum, i, n – свинець.
pluri – численні.
podolicus, a, um – подільський.
Popūlus, i, f – тополя.
positus, a, um – розташований.
post (Acc.) – після.
praebeo, ěre – постачати.
praemolāris, e – малий кутній зуб.
praeparo, āre – виготовляти.
pratensis, e – луговий.
pratium, i, n – лука, луг.
pretiōsus, a, um – цінний.
primus, a, um – перший.
pro (Abl.) – замість.
processus, us, m – відросток.
profunde – глибоко.
profundus, a, um – глибокий.
promineo, ěre – виступати.

proprius, a, um – власний, своєрідний.

protego, ěre – захищає.

protoplastum, i, n – протопласт.

proxime – найближче.

pruina, ae, f – наліт.

Prunus, i, f – слива.

pubescens, entis – пухнастий.

puerilis, e – дитячий.

Pulex, icis, m – блоха.

pulmo, ĩnis, m – легеня.

pulso, āre – вдаряти, приводити в рух.

punio, ire – карати.

purpureus, a, um – червоний.

pyrenoїdum, i, n – піреноїд.

Q

qualitas, ātis, f – кількість.

quattuor – чотири.

Quercus, us, f – дуб.

quinque – п'ять.

quis – хто.

R

radius, i, m – промінь, променева кістка.

radix, icis, f – корінь.

ramōsus, a, um – багатогілковий.

ramus, i, m – гілка.

Rana, ae, f – жаба.

Ranuncūlus, i, m – жовтець.

rapax, ācis – хижий.

raro – рідко.

recens, entis – свіжий.

rectus, a, um – прямий.

recurrens, ntis – той, що стрімко повертає вниз.

regio, ĩnis, f – область.

remedium, ii, n – лікарський засіб.

repens, entis – повзучий.

respondeo, ěre – відповідати.

Rheum, i, n – ревінь.

rhizoma, ātis, n – кореневище.

rhomboideus, a, um – ромбоподібний.

ridibundus, a, um – травянистий.

rima, ae, f – щілина.

riparius, a, um – береговий, побережний.

robustus, a, um – міцний.

rodens, entis – гризун.

rodo, ěre – гризти.

roseolus, a, um – рожевий.

rostriformis, e – дзьобовидний.

rotundifolius, a, um – круглолистий.

rotundus, a, um – круглий.

ruber, bra, brum – червоний.

S

saccharum, i, n – цукор.

saepe – часто.

Salix, icis, f – верба.

saluber, bris, bre – цілющий.

Salvia, ae, f – шавлія.

Sambūcus, i, f – бузина.

sanguis, is, m – кров.

sanus, a, um – здоровий.

sapiens, entis – здоровий.

sapientia, ae, f – мудрість.
sat – достатньо.
sativus, a, um – посівний.
Saxifraga, ae, f – ломокамінь.
scando, ěre – повзти.
scientia, ae, f – наука.
scio, ĩre – знати.
Sciurus, i, m – білка.
scribo, ěre – писати.
secundus, a, um – другий.
sedes, is, f – місцезнаходження.
sensus, us, m – відчуття.
sentio, ĩre – відчувати.
sequens, entis – наступний.
series, ěi, f – ряд.
serotinus, a, um – пізній.
serpens, entis – повзучий.
sesamoideus, a, um –
 кунжутоподібний.
silva, ae, f – ліс.
silvaticus, a, um – лісистий.
silvester, stris, stre – лісовий.
Simia, ae, f – мавпа.
similis, e – подібний.
simplex, ĩcis – простий.
singulariter – одинично.
sinister, tra, trum – лівий.
sinus, us, m – залив.
situs, a, um – розташований.
sol, solis, m – сонце.
solvo, ěre – розчиняти.
sparsus, a, um – розсіяний.
species, ěi, f – вид, збір.
sphaericus, a, um – сферичний.
spica, ae, f – колос.

spinosus, a, um – остистий.
spiro, are – дихати.
splendens, entis – блискучий.
spongiosus, a, um – губчатий.
sponte – власними силами.
spurius, a, um – несправжній.
squamiformis, e – лусковидний.
stamen, ĩnis, n – тичинка.
staminosus, a, um – з багатьма
 тичинками.
steposus, a, um – степовий.
stigma, atis, n – приймочка.
stratum, i, n – прошарок.
structura, ae, f – будова.
Struthocamelus, i, m – страус.
studiosus, i, m – студент.
stylus, i, m – стовпчик.
stylus, i, m – стовпчик.
subcutaneus, a, um –
 підшкірний.
subinferus, a, um – майже
 нижній.
substantia, ae, f – речовина.
subtus – знизу.
succus, i, m – сік.
superficies, ěi, f – поверхня.
superior, ius – верхній.
superne – у верхній частині.
superus, a, um – верхній.
supra (Acc.) – над.
sutura, ae, f – шов.

Т

taceo, ěre – мовчати.
tactus, us, m – дотик.
tango, ěre – торкатися.

tego, ěre – покривати.
tela, ae, f – тканина.
temporālis, e – висковий.
tempus, ōris, n – час, пора року.
terra, ae, f – земля.
terrestris, e – наземний.
Thecla, ae, f – хвостатка.
thoracicus, a, um – грудний.
Tilia, ae, f – липа.
tinctorius, a, um – фарбувальний.
tinctūra, ae, f – настояка.
toxīcus, a, um – отруйний.
trado, ěre – передавати.
trajectus, us, m – перевал.
transversus, a, um – поперечний.
trapezius, a, um – трапещієподібний.
tres, tria – три.
tricōlor, ōris, m – трибарвний.
Trifolium, ii, n – конюшина.
Triticum, i, n – пшениця.
Triturus, i, m – тритон.
truncus, i, m – тулуб, стовбур.
tu – ти.

U

ubique – всюди.
umbra, ae, f – тїнь.
undecīmus, a, um – одинадцятий.
unus, a, um – один.
Ursus, i, m – ведмїдь.
Urtica, ae, f – кропива.
usque – аж до.

ut – як.
utilis, e – корисний.

V

Vacca, ae, f – корова.
vacuōla, ae, f – вакуоля.
valetudo, ĩnis, f – здоров'я.
varius, a, um – різноманїтний.
vel – або.
vena, ae, f – вена.
ventralis, e – черевний.
ventricūlus, i, m – шлуночок.
ver, veris, n – весна.
ver, veris, n – весна.
verbum, i, n – слово.
Vermis, is, m – черв'як, хробак.
vernalis, e – весняний.
vero – дійсно.
Veronica, ae, f – веронїка.
vertebra, ae, f – хребець.
vertebralis, e – хребетний.
verus, a, um – справжній.
vestibūlum, i, n – передня частина рота, переддвїр'я.
vestio, ĩre – одягати, вкривати.
video, ěre – дивитися, бачити.
viginti – двадцять.
Viola, ae, f – фіалка.
violasco, ěre – ставати бузковим.
vir, i, m – чоловїк, воїн.
vireo, ěre – зеленїти.
viresco, ěre – зеленїти.
viridis, e – зелений.
virīdis, e – зелений.
visus, us, m – зїр.
vita, ae, f – життя.

vitamīnum, i, n – вітамін.

Vitis, is, f – виноград.

vitreus, a, um – скляний.

vitta, ae, f – стрічка, широка
полоса.

vivipārus, a, um – живородний.

viviparus, a, um – живородячий.

vivo, ěre – жити.

volaris, e – звичайний.

Vulpes, is, f – лисиця.

Прийменник (Praepositīōnes)

До складу багатьох біологічних виразів входять прийменники, які керують відповідним відмінком. Деякі прийменники можуть керувати двома відмінками: Accusatīvus або Ablatīvus. Це залежить від питання.

Отже, треба запам'ятати не тільки значення прийменника, а й відмінок, яким він керує.

I. Прийменники з Accusatīvus:

ad – до, для, біля, в,
 ad exemplum – за зразком,
 ad verbum – дослівно,
 ad primum conspectum – на перший погляд,
 ad usum – для вживання;
ante – перед,
 ante operatiōnem – перед операцією,
 ante anthesim – до цвітіння;
contra – проти,
 contra scabiem – проти корости;
inter – між,
 inter costas – між ребрами;
per – через,
 per os – через рот,
 per totam lamīnam – через всю пластинку;
post – після,
 post scriptum – після написаного,
 post anthēsim – після цвітіння.

II. Прийменники з Ablatīvus:

ab – від,
 ab ovo – від яйця;
cum – разом з,
 cum aqua – з водою;
de – про, за,
 de plantis – про рослини;
ex – із, з,

ex herbis – з трав;
sine – без,
 sine dolōre – без болю;
pro – для, на,
 pro dosi – для дози.

III. Прийменники з Accusatīvus і Ablatīvus:

in – в, на (на питання куди? у що? – з Accusatīvus, на питання де? в чому? – з Ablatīvus),
 in arīce (Abl.) – на верхівці,
 in arīcem (Acc.) – на верхівку;
sub – під (на питання куди? у що? – з Accusatīvus, на питання де? в чому? – з Ablatīvus),
 sub cute (Abl.) – під шкірою,
 sub cutem (Acc.) – під шкіру.

Латинські префікси

У латинській мові в ролі префіксів вживаються прийменники і частки. При цьому кінцевий приголосний звук прийменника чи частки, що виступають в ролі префікса, уподібнюється до початкового приголосного звука кореня слова. Таке явище називається асиміляцією.
 Наприклад, префікс **in-** перед **b, m, p** переходить в **im-**:

imberbis – безбородий (від **in**barba),
 immaturus – незрілий (від **in**maturus),
 impar – нерівний (від **in**par).

Префікс **in-** перед **l, r** переходить в **il-, ir-**:

illustro, are – висвітлювати (від **in**lustro, are).

У префіксі **dis-** кінцевий приголосний звук **s** перед **f** переходить в **f**:

difficilis – важкий (від **dis**facilis).

Префікси вносять певні зміни в граматичне і лексичне значення слова-кореня.

Латинські префікси в складних словах

Латинський префікс	Український відповідник	Значення, якого префікс надає слову	Приклади	Переклад
a-, ab- abs-	від	віддалення, відхилення	abductio	відведення
ad-	при, до	наближення	adductio	приведення
ante-	перед	наперед, попереду	antebrachium	передпліччя
circum-	коло	навкруги	circumflexus	обгинаючий
cum-, col- com-, cor- con-, co-	з, разом	сполучення	colloquium	розмова
de-	з, від	рух зверху вниз	descendens	низхідний
dis-	роз	відокремлення	dissectio	розріз
e-, ex-	із, з	рух із	extractum	витяжка

Латинський префікс	Український відповідник	Значення, якого префікс надає слову	Приклади	Переклад
extra-	поза	перебування поза чим-небудь	extraabdominalis	утробний, позаутробний
in-	в, на	рух до середини	impressio	вдавнення

intra-	під, нижче	перебування під чим-не- будь	infrasternalis	підгрудний
inter-	між	положення або рух під чим-небудь	interosseus	міжкістков ий
infra-	всередині	перебування в середині чо- го-небудь	intramuscula ris	внутріш- ньом'язо- вий
post-	після, по	пізніше, розміщення після чого- не-будь	postfrontalis	позалобний
sub-	під	розміщення під чим небудь	subfrigidus	прохолодн ий
trans-	через	переміщення в просторі, рух через	traditor	передавач

Грецькі дублети в ботанічній термінології та ботанічній науці

Назва “Греція” римського походження, греки ж називали і називають себе еллінами, а свою мову еллінською. У нас традиційно закріпилися поняття “Греція”, “грецький”, “грецизм”, тоді як слова “Еллада”, “еллінський” мають пишномовно-поетичне забарвлення, “еллінізм” взагалі набув значення історичного терміну на позначення епохи з кінця IV століття до нашої ери до кінця I століття до нашої ери.

Грецьку мову античної доби називають давньогрецькою мовою. Поняття “давньогрецька мова” досить умовне, оскільки Стародавня Греція поділялася на окремі міста-держави зі своїми локальними діалектами, хоча взаєморозуміння між вихідцями різних полісів ніколи не втрачалося. Становлення Афін як осереддя політичного і духовного життя Греції V-IV століття до нашої ери спричинилося до того, що саме

мова Аттики та її центру Афін стала мовою всіх освічених греків класичної епохи.

ГРЕЦЬКИЙ АЛФАВІТ

Грецький алфавіт складається з 24 літер. Кожна буква має власну назву:

Букви	Назва
Α α	альфа
Β β	бета
Γ γ	гамма
Δ δ	дельта
Ε ε	ε псильон
Ζ ζ	дзета
Η η	ета
Θ θ	тета
Ι ι	іюта
Κ κ	каппа
Λ λ	лямбда
Μ μ	мі
Ν ν	ні
Ξ ξ	ксі
Ο ο	ο мікрон
Π π	пі
Ρ ρ	ро
Σ σ, ς	сігма
Τ τ	тау
Υ υ	ι псильон
Φ φ	фі
Χ χ	хі
Ψ ψ	псі
Ω ω	ο мега

Правила вимови.

Еразмова та Рейхлінова вимови

Артикуляція і вимова звуків, фонетичні особливості давньогрецької мови не можуть бути достеменно встановлені на підставі збережених писемних джерел, а тому залишаються певною мірою гіпотетичними.

Перші спроби реконструювати фонетику давньогрецької мови зробили вчені-гуманісти епохи Відродження Еразм Роттердамський (1467-1536) та Йоганн Рейхлін (1455-1522).

Еразмова вимова, так званий етацизм, базується на латинській транскрипції грецьких слів і запозичень з грецької мови. Ця система читання прийнята у класичній філології; орієнтуючись на неї, створена майже вся наукова лексика грецького походження.

Норма вимови Рейхліна, зорієнтована на середньовічну візантійську вимову, так званий ітацизм, важлива при вивченні фонетичних особливостей грецьких запозичень в українській та російських мовах. За Рейхліновим читанням усі дифтонги монофтонгізовані, що було характерним для середньовічної грецької мови, і зберігається в сучасній новогрецькій мові. Розбіжності вимови певних звуків можна проілюструвати за допомогою таблиці:

Буква	Назва і вимова за Еразмом	Назва і вимова за Рейхліном	Приклади грецизмів
В β	бета, [б]	віта, [в]	араб – Аравія
Н η	ета, [е]	іта, [і]	схема – схима, метрополія – митрополія
Θ θ	тхета, [т]	фіта, [ф]	Теодора - Феодора

Грецькі дублети іменників І відміни

Латинське слово	Грецьке слово і його основа	Значення
aqua	hydor, hydr-	вода
causa	aetia, aeti-	причина
cellula	cytos, cyt-	клітина

femīna	gyne, gynaec-	жінка
glandula	aden, aden-	залоза
natura	physis, physi-	природа
lacrima	dacryon, dacry-	сльоза
lingua	glossa, gloss-	язик
mamma	mastos, mast-	молочна залоза
planta	phyton, phyt-	рослина
vita	bios, bi-	життя

Кінцеві терміноелементи

-aemia	стан крові
-algia	біль
-algesia	больове відчуття
-graphia	дослідження
-logia	наука, вчення
-phobia	боязнь, нав'язливий страх
-scopia	огляд, обстеження
-opsia	зір

Грецькі дублети іменників II відміни

Латинське слово	Грецьке слово і його основа	Значення
animus	psyche, psych-	душа, духовна сила
calculus	lithos, lith-	камінь
cibus	trophe, troph-	їжа, живлення
locus	topos, top-	місце
medicus	iater, iatr-	лікар
musculus	mys, my-	м'яз
oculus	ophthalmos, ophthalm-	око
somnus	hypnos, hypn-	сон

Кінцеві терміноелементи

-philia	схильність
-trophia	живлення
-plastica	оперативне відновлення, пересадка тканин

-cytus

клітина

Латино-грецькі дублетні позначення Прикметників

Латинське слово	Грецьке слово і його основа	Значення
albus	leucos, leuc-leuk-	білий
flavus	xanthos, xanth-	жовтий
magnus	megas, megale-	великий
medius	mesos, mes-	середній
mortuus	necros, necr-	мертвий
spurius	pseudos, pseud-	уявний
ruber	erythros, erythr-	червоний

Кінцеві терміноелементи

-aesthesia	чутливість
-sthenia	сила
-mania	хвороблива схильність, пристрасть
-megalia	збільшення

Грецькі дублети іменників III відміни

Латинське слово	Грецьке слово і його основа	Значення
calor, ōris (m)	therma, therm-	тепло, жар
color, ōris (m)	chroma, chromat-	колір, барва
homo, ĩnis (m)	anthrōpos, anthrop-	людина
os, oris (m)	stoma, stomat-	рот
ignis, is (m)	pur, pyros-	вогось
vas, vasis (n)	angion, angi-	судина

Кінцеві терміноелементи

-gramma	запис, графічне зображення
-stenōsis	звуження

**Список назв, вимова яких не підлягає правилам
латинської мови**

afzeliana – афцеліана.
 andrzejowskianus – андржейовскіанус.
 aucheri – ошєрі.
 barrelieri – баррельєрі.
 baschkiriensis – башкірієнзіс.
 baschkirorum – башкірорум.
 biebersteiniana – біберштейніана.
 Bienertia – бінєртія.
 boehmeri – бьомєрі.
 borbasii – борбашіі.
 buekii – бюкіі.
 chaixii – шєксіі.
 Cousenia – кузєнія.
 scerei – череї.
 czernjaevii – черняєвіі.
 daghestanicus – дагестанікус.
 Deschampsia – дешампсіа.
 delavigneu – делавіньєі.
 donetzicus – донєцікус.
 duvalii – дюваліі.
 ehrhartii – ерхартіі.
 Elscholtzia – ельсхольціа.
 fischeri – фішері – зоологія; фішєрі – ботаніка.
 fischerianus – фішеріанум.
 friesiana – фрісіана.
 friesii – фрісіі.
 Fuchsia – фуксіа.
 fuchsii – фуксіі.
 Gagea – гэйджеа.
 gerardiana – жєрардіана.
 gilibertii – жілібєртіі.
 Gleditsia – гледічіа.
 Goodyera – гудайєра.
 hellmannii – хельманніі.
 helmii – хельміі.
 Hyperzia – хупєрціа.
 issatchenkoi – іссачєнкоі.
 kittaryanum – кіттарианум.
 korsjinskyi – коржінскіі.
 koshevníkowiі – кожевніковіі.
 Kotschjana – кочіана.
 laschii – лашіі.
 ledebourii – лідебуріі.
 marschallianus – маршалліанус.
 Matteuccia – маттеуччіа.
 michaletii – мішалєтіі.
 micheliana – мікеліана.
 Muehlenbergia – мюленбєргіа.
 mugodzaricus – мугоджарікус.
 raczokianum – рачоскіанум.
 raczynskii – рачінскіі.

razoumovianum – разумовіанум.
 reuteri – рейтері.
 roylei – ройлеї.
 ruyschianum – руйшіанум.
 saussurea – соссюреа.
 schelliana – шелліана.
 Scheuchzeria – шейхцєрія.
 Schivereckia – шіверєкіа.
 schreberi – шрєбері.
 schvetzovii – швецівії.
 seguieri – сегєері.
 semleri – землері.
 Sherardia – шерардіа.
 sukaczewii – сукачєвії.
 Szovitsia – шовіціа.
 Tournefortia – турнефортіа.
 transchellii – траншелії.

ЛАТИНСЬКА БІОЛОГІЧНА НОМЕНКЛАТУРА

Номенклатура – це сукупність прийнятих для наукового вжитку назв та термінів. Правила утворення термінів регулюються міжнародними номенклатурними комісіями; результати роботи цих комісій виносяться на обговорення, а пізніше затверджуються Міжнародними конгресами. Результати діяльності по впорядкуванню номенклатури відображаються в кодексах (Міжнародний кодекс ботанічної номенклатури, Міжнародний кодекс зоологічної номенклатури).

У зв'язку з цим вважаємо доцільним коротко зупинитися на способах утворення термінів, латинських назв рослин та тварин, а також ознайомити студентів з поняттями, що зустрічаються у біологічній номенклатурі.

Рослини (живі організми) об'єднуються в залежності від ступеня спорідненості в групи, які розподіляються за рівнями ієрархічної системи царства, що побудована за зразком дерева і намагається відобразити еволюційні зв'язки між рослинами або живими організмами.

Ієрархія – принцип розташування об'єктів, які утворюють складну систему з багатьма рівнями, підпорядкованих розташуванню у порядку від нижчого до вищого та навпаки.

Систематика – розділ біології, присвячений описові, найменуванню й побудові певної ієрархічної системи рослин (чи інших організмів). Систематика включає дві сторони: теоретичну та практичну, а саме – таксономію (теорія класифікації) та класифікацію (практику таксономії).

Таксономія – підрозділ систематики, присвячений принципам, методам та правилам класифікації.

Класифікація – процедура розділу живих організмів, предметів і явищ за ознаками подібності в ієрархічній системі.

Таксон – конкретна назва рослин чи організмів у ієрархічній системі.

Таксономічна категорія – рівень (ранг) ієрархічної системи, до якого відносяться рослина (живий організм) чи група споріднених рослин (живих організмів).

На відміну від таксонів, таксономічна категорія розглядає не реальні організми, а їх місце на сходинках уявної ієрархічної драбини.

Вид є основною таксономічною одиницею в ієрархічній системі. Види рослин та тварин об'єднуються в роди, роди в родини, родини в заgonи у тварин та порядки у рослин, порядки і заgonи – в класи, класи – в типи або відділи, а типи (відділи) – у царства. Царство рослин і царство тварин є найвищими одиницями класифікації.

Цю класифікацію доповнюють додаткові систематичні групи, назви яких утворюються за допомогою префікса **-sub-** (під): subspecies – підвид.

Послідовність таксономічних категорій в систематичній ієрархії не можна порушувати.

ГОЛОВНІ ТАКСОНОМІЧНІ КАТЕГОРІЇ ТА ДІАГНОСТИЧНІ КІНЦІВКИ НАЗВ ТАКСОНІВ

Regnum vegetabile. Царство рослин**Тахона. Таксони**

Divisio	відділ	-phŷta (рослини) -mycōta (гриби)
Subdivisio	підвідділ	-phytīna -mycotīna
Classis	клас	-phyceae (для водоростів) -mycētes (для грибів) -opsīda (для листостеблових) -īnae (on) -eae
A також іменники та субстантивовані прикметники в Nom.Plur :		
Subclassis	підклас	-īdae, -phycīdae (для листостеблових) -mycetīdae (для грибів)
Ordo	порядок	-āles (-flōres)
Subordo	підпорядок	-ineae
Familia	родина	-aceae
Subfamilia	підродина	-(o)īdae
Tribus	триба, коліно	-eae
Subtribus	підколіно	-īnae
Genus	рід	іменник або субстантивований прикметник в Nom.Sing
Subgenus	підрід	-oīdes, -opsis (грец.) -astr-, -ell- (лат.)
Sectio	секція	
Subsectio	підсекція	
Series	ряд	
Subseries	підряд	
Species	вид	
Subspecies	підвид	
Varietas	різновидність	
Subvarietas	підрізновидність	
Forma	форма	
Subforma	під форма	

Regnum animāle. Царство тварин**Тахона. Таксони**

Phylum	тип	
Subphylum	підтип	
Classis	клас	
Subclassis	підклас	
Superordo	надзагін	
Ordo	загін	-īda, -īna, -ptēra, -formes
Subordo	підзагін	-(o)īda
Superfamilia	надродина	-(o)īdae
Familia	родина	-īdae
Subfamilia	підродина	-īnae
Tribus	триба	-īni
Subtribus	підтриба	
Genus	рід	
Subgenus	підрід	
Sectio	секція	
Subsectio	підсекція	
Species	вид	

Subspecies підвид

Короткі відомості про латинські назви таксонів

Зоологічна та ботанічна номенклатура не залежить одна від одної.

В межах кожного царства назви таксонів не повинні повторюватися.

Назви таксонів видового рангу – двочленні (біномінальні), тобто складаються з двох слів. Всі інші вищі таксони мають одночленні (уніномінальні) назви, тобто складаються з одного слова.

Назви вищих таксонів – це іменники чи прикметники в множині, що пишуться з великої літери.

Всі назви таксономічних одиниць пишуться з малої літери.

Таксони різних рангів відрізняються особливими діагностичними кінцівками.

Перед назвою одного з головних таксонів рангом вище роду потрібно вказати відповідну таксономічну категорію, повністю чи у скороченому вигляді. Однак, для родини робити це не обов'язково:

fam. Poaceae – родина Злакові;

ordo Poales – порядок Тонконогоцвіті.

У наукових монографіях часто використовують ранги, які займають проміжне положення поміж головними таксономічними одиницями. При написанні назви будь-якого таксону додаткового рангу необхідно вказувати цей ранг. Назви додаткових таксонів рангом вище виду пишуться з великої літери:

subcl. Magnoliidae,

trib. Poeae,

sect. Micrantha.

Епітет підроду та секції звичайно подається у формі іменника (**Nom.Sing**), а нижчі підрозділи між секцією і видом – у формі прикметника (**Nom.Plur**). Однак, часто буває навпаки.

Назви таксонів рангом вище виду є уніномінальними, тобто складаються з одного слова. Часто це іменники або субстантивовані прикметники в **Nom.Plur**:

Fungi – гриби (fungus – гриб);

Insecta – комахи (insectum – комаха);

Algae – водорості (alga – морська трава).

Для уніномінальних назв в зоології вживаються субстантивовані прикметники у формі середнього роду (закінчення **-a, -ia**). Це пояснюється тим, що раніше ці прикметники узгоджувалися з іменником середнього роду **animal** – тварина:

animalia vertebrata – хребетні тварини → Vertebrata – хребетні;

animalia chordata – хордові тварини → Chordata – хордові.

Ботанічні уніномінальні назви – це субстантивовані прикметники у формі жіночого роду (закінчення **-ae, -es**). Оскільки раніше вони узгоджувалися з іменником **planta** – рослина:

plantae gymnospermae – рослини голонасінні → Gymnospermae – голонасінні.

Родові назви – це іменники або субстантивовані прикметники в **Nom.Sing**. Назва роду пишеться з великої літери:

Rosa – троянда,

Betula – береза,

Formica – мураха.

Назва виду – біномінальна, двочленна і складається з родової назви та видового епітета, вираженого прикладкою, узгодженим або неузгодженим означенням:

Родова назва	Видовий епітет
--------------	----------------

Betula	capta (узгоджене означення)
--------	-----------------------------

Родова назва	Видовий епітет
--------------	----------------

Formica	fusca (узгоджене означення)
---------	-----------------------------

Melasoma	tremulae (неузгоджене означення)
----------	----------------------------------

Phosena	Phosena (прикладка)
---------	---------------------

У зоології біномінальні назви можуть містити тавтономію, а в ботаніці тавтономія в біномінальних комбінаціях забороняється Міжнародним кодексом ботанічної номенклатури.

Назви таксонів рангом нище виду бувають тріномінальними.

Назви підвидів в зоологічній номенклатурі складаються з трьох слів. Перші два слова – біномінальна видова назва, третє слово – епітет підвиду:

Anser caerulescens atlanticus – гусак голубий атлантичний.

У ботаніці це біномінальна назва виду та один або декілька епітетів внутрішньовидових категорій з обов'язковим позначенням рангу таксону. Таким чином, підвидові ботанічні назви можуть складатися з чотирьох і більше слів:

Ranunculus acer subsp. pseudograndis – жовтець їдкий, підвид – псевдовеликий.

У тріномінальних назвах таксонів рангом нище виду тавтономія допускається як в зоології, так і в ботаніці:

Lobelia spicata var. *spicata* – лобелія колосиста, різновид колосиста.

Епітети секцій, рядів, підвидів, різновидностей, форм та інших підрозділів з точки зору граматики ідентичні видовим епітетам.

Складні слова не повинні об'єднувати основи з різних мов. Виняток становлять уніфіковані елементи (як грецького, так і латинського походження), запозичені з ботанічних та зоологічних назв.

У результаті природного чи штучного схрещення утворюються міжродові, внутрішньородові, міжвидові та внутрішньовидові **гібриди**. Назви гібридів пізнають по знаку “×”, що стоїть при них, чи по приписці “hibr.” (*hibridus* – гібридний).

Назви таксономічних одиниць гібридів можуть здобувати префікс “notho-” чи “n-”, але тоді знак “×” вилучається:

nothospecies,

n-species.

Гібриди позначаються двома способами:

а) Формулою (назви батьківських таксонів, що з'єднані знаком “×”);

б) Новою назвою (зі знаком “×” перед ним):

Triticum aestivum × *Secale cereale* = × *Triticale* або

× *Triticale rimpaui* (Wittm.) Müntz.

Значення латинських назв тварин та рослин

Латинські зоологічні та ботанічні назви не тільки вказують на таксон, але й часто несуть певну інформацію. Так, наприклад, назва *Flagellata* (джгутикові) вказує на наявність джгутиків у представників цього класу.

Інформативні назви умовно поділяються на такі групи:

1) Назви, що відображають морфологічні ознаки рослин та тварин. При цьому використовуються іменники та прикметники, які вказують на форму, забарвлення, будову і розміри цілого організму (рослини) або його окремих частин:

Oxycoccus micocarpus – журавлина дрібно плодова,

Catorhinus maximus – акула гігантська;

2) Назви, що відображають зовнішню подібність:

Natrix tigrina – вуж тигровий,

Dendrolagus ursinus – кенгуру ведмежий,

Betula populifolia – береза тополелиста;

3) Назви, що відображають екологічні особливості тварин або рослин:

Bombus silvarum – джміль лісовий (*silva* – ліс),

Lacerta saxicola – ящірка наскальна (*saxum* – скала, *colo* – проживати),

Pieris brassicae – білан капустяний (*brassica* – капуста);

4) Назви, що відображають географічне поширення рослин чи тварин:

Ursus americanus – ведмідь американський,

Talpa europaea – кріт європейський;

5) Назви, що відображають характер або поведінку тварин:

Locusta migratoria – сарана перелітна;

б) Назви, що відображають практичне значення рослини чи тварини:

Apis mellifera – бджола медоносна,

Linum usitatissimum – льон-довгунець.

Назви, утворені від власних імен та прізвищ, не несуть інформації про таксони:

Prometheomys – миша Прометеева.

Незважаючи на правила ботанічної номенклатури, які в цілому пропонують, щоб будь-який таксон мав лише одну назву, значна кількість таксонів з різних причин фігурують у літературі під кількома назвами.

Використання паралельних назв (синонімів):

- 1) допускається для всіх таксонів рангом вище родини;
- 2) визнається для окремих таксонів рангу родини;
- 3) заперечується для таксонів рангом нижче за родину.

Деякі вищі таксони рангу царства, відділу і класу мають два (зрідка більше) синоніми, однаково визнані в систематиці:

regnum Plantae (Vegetabilia) – Рослини;

div. Polypodiophyta (Pterophyta, Pteridophyta) – Папоротеподібні (Папороті);

cl. Magnoliopsida (Dicotyledareae) – Магноліопсиди (Дводольні).

Назва родини завжди утворюється за назвою одного з родів в цій родині, визнаного типовим (вихідним). Однак для восьми широко відомих родин зроблено виключення, і вони мають по дві однаково законні назви:

- 1) Palmae (Пальмові) = Arecaceae (Арекові);
- 2) Gramineae (Злакові) = Poaceae (Тонконогові);
- 3) Cruciferae (Хрестоцвіті) = Brassicaceae (Капустяні);
- 4) Leguminosae (Бобові) = Fabaceae (Бобові);
- 5) Guttiferae (Звіробійні) = Clusiaceae (Клузієві);
- 6) Umbelliferae (Зонтичні) = Apiaceae (Селерові);
- 7) Labiatae (Губоцвіті) = Lamiaceae (Глухокропивні);
- 8) Compositae (Складноцвіті) = Asteraceae (Айстрові).

Якщо у виду є кілька назв, то тільки одна з них визнається пріоритетною. Пріоритетними визнають ті назви, що були обнародовані раніше від інших. Після них в дужках або курсивом подаються синоніми.

Наприклад:

Prunus spinosa L. (syn. *P. stepposa* Kotov, *P. moldavica* Kotov).

Для того, щоб визначити правильну сучасну назву виду, користуються спеціальними зведеннями з систематики і номенклатури.

Номенклатурна цитата – це латинська назва таксону з наведенням коротких відомостей, пов'язаних з обнародуванням цього таксону.

У найповнішій формі номенклатурні цитати приводяться у фундаментальних флористичних зведеннях “*Flora Europaea*”, “*Flora URSS*” тощо. Ці цитати включають прізвище автора назви, посилання на видання, у якому був обнародований таксон і рік цього обнародування, а також інші найважливіші джерела.

Наприклад:

Triticum L. 1753, Sp. Pl.: 85; id. 1754, Gen. Pl., ed. 5:37; Невський, 1934, у Фл. СССР, 2:675 (рід Пшениця, названий та обнародований К. Лінтеєм у 1753 році в книзі “*Species Plantarum*” на сторінці 85, далі ним же у 1754 році в “*Genera Plantarum*”, п'яте видання, сторінка 37; також див. “*Флору СССР*”, том 2, сторінка 675 (родина, яку опрацював С.А. Невський, 1934 рік)).

У звичайних ботанічних публікаціях обмежуються цитуванням прізвища автора, який обнародував назву таксону. В такій формі назва таксону стає точною та повною, але приводиться у кожній роботі тільки один раз:

Teucrium L.;

T. polium L., *T. krymense* Juz.

Прізвища авторів у цитаті подаються повністю чи скорочено (за визначеними правилами).

ПЕРЕЛІК

**найчастіше вживаних латинських позначень і скорочень,
що зустрічаються в назвах рослин, у літературі і гербаріях**

a = annus, anno – рік, в році.

ad – до, на, по.

ad hoc – до цього, для цього.

ad int. = ad interinum – попередньо, поки.

addenda – додаток.

agg. = aggregatio – сукупність (частіше апоміктичних видів).

allotyp. = allotypus – у дводомних (диморфних) рослин – тип іншої статевої форми, що відповідає даному типу, наприклад, якщо конопля – тип, то плоскінь – алло тип.

an sp. nova? = an species nova? – можливо новий вид?

app. = appendix – доповнення.

a posteriori – з опиту.

a priori – наперед, без доказів.

auct. = auctorum – авторів.

auct. al. = auctorum aliorum – інших авторів.

autotyp. = autotypus – автотип, тобто зразок виду, визначений самим автором виду.

basonymum – базовим (первісна назва виду, підвиду чи іншого таксону, епітет з якого покладено в основу нової номенклатурної комбінації при перенесенні в інший рід або таксон вищого рівня):
Lycopodium selago (Huperzia selago).

beat. = beatus – померлий, покійний (автор) (використовується поруч з прізвищем).

botan. = botanicus – ботанік.

c. = cultigen – культиген (вид, що існує тільки в культурі).

cent. = centuria – сотня (при позначенні ексикат та інших гербаріїв).

c. l. = citato loco – в цитованому місці (але частіше **l. c.**, тобто loco citato).

comb. nov. = combinatio nova – нова номенклатурна комбінація.

conserv. = conservantur – зберігається, охороняється.

cotyp. = cotypus – котип (примірник, що, окрім типу та його дублікатів, цитується при першоописі, що й паратип).

cum. diagn. (ukr.) = cum diagnosi (ukrainica) – з діагнозом (українським).

cv. = cultivar – культиватор, тобто садова різновидність або сорт.

d. = 1) dioicus – дводомний; 2) dedit – дав, прислав, пожертвував (часто на гербарних етикетках).

de facto – фактично.

delenda – те, що необхідно відмінити або знищити (наприклад: sp. delenda – вид, що підлягає анулюванню).

de novo – заново.

descr. = descriptio – опис, описав (такий-то).

descr. emend. = descriptio emendata – виправлений опис.

descr. opt. = descriptio optima – оптимальний (найкращий) опис.

det., dt., determ. = determinavit – визначив.

diagn. brev. = diagnosis brevis – короткий діагноз.

diss. = dissertatio – дисертація.

distr. = distributus, -a, -um – поширений, поширена, поширене.

div. = divisio – відділ, розділ.

e, ex – з, від.

e. g. = exempli gratia – наприклад.

e. p. = ex parte – частково.

ed., edit. = editio – видання.

em., emend. = 1) emendatus, -a, -um; 2) emendavit – 1) виправлений, виправлена, виправлено, або змінений, змінена, змінено; 2) виправив, поліпшив (опис).

enum. = enumeratio – перелік.

err. typogr. = error typographicus – топографська помилка (опечатка).

ess. = essentialis – істотний (ознака).

- et al.** = et alii – та ін. (що стосується переліку осіб).
- etc.** = et cetera – та ін., і т.д.
- ex coll.** = ex collectione – з колекції.
- exclus.** = excluso, exclusis – за винятком, окрім.
- exclus. syn.** = exclusis synonymis – за винятком синонімів.
- exclus.** = exclusus, -a, -um – винятковий, виняткова, виняткове.
- expl.** = explicatio – позначення (малюнків на таблиці).
- exs.** = exsiccata – видані (опубліковані) гербарні зразки.
- ex situ** – поза місцем (першого знаходження).
- f., fig.** = figura – малюнок, зображення.
- f., fil.** = filius – син (ставиться після прізвища автора; наприклад: L. fil. або L. f. – Ліней-син).
- fl.** = flores – квітка, квіти.
- flores n. v.** = flores non vidi – квітки не бачив.
- fol.** = folium, folia – листок, листки.
- foss.** = fossilis, fossile – викопний, викопна, викопне.
- fr.** = fructus – плід.
- fructif.** = fructicatio – плодоношення.
- g., gen.** = genus – рід.
- gen. nov.** = genus novum – новий рід.
- hab.** = habitus – зовнішній вигляд, вигляд рослини.
- hb., herb.** = herbarium – гербарій.
- herb. gener.** = herbarium generale – загальний гербарій.
- herb. n°** = herbarium n° - гербарний примірник №...
- herb. propr.** = herbarium proprium – власний гербарій.
- h. l.** = hoc loco – саме в цьому місці, тут.
- holotyp.** = holotypus – голотип (дослівно “цільний” тип, тобто повноцінний тип, що є фактично номенклатурним типом).
- homonym.** = homonymus – гомонім (тобто назва, що повторює уже раніш опубліковану для групи одного і того ж таксономічного рангу і базується на іншому типі).
- hort. var.** = hortensis varietas – садова різновидність.
- hybr.** = hybridum – гібридний.
- ib., ibid.** = ibidem – там же.
- ic.** = icon, icones – малюнок (ілюстрація).
- ic. bon.** = icon bona – добротний малюнок.
- ic. mala** = icon mala – поганий малюнок.
- ic. opt.** = icon optima – чудовий малюнок.
- id.** = idem – він же.
- v. e.** = id est – тобто.
- ill.** = illustratio – ілюстрація.
- in** – в (там-то, вказується літературне джерело).
- in app.** = in appendice – в додатку.
- in cult.** = in cultis – в посівах.
- in cultura** – в культурі.
- in herb. abest.** = in herbario abest – в гербарії відсутній.
- in nota** – в примітці.
- in op. cit.** = in opere citato – в цитованій праці (творі).
- in reg.** = in regione – в області (поясі, зоні, регіоні).
- in reg. alp.** = in regione alpina – в альпійському поясі.
- in reg. silv.** = in regione silvatica – в лісовому поясі.
- in situ** – на (цьому ж) місці, без переміщення.
- in st. juv.** = in statu juvenili – в молодому стані (фазі).
- in vitro** – в скляному посуді, в лабораторних умовах.
- in vivo** – в живому стані.

- incl.** = inclusio, -sa, -sis – виключно.
- ind.** = index – вказівник, перелік.
- isotyp.** = isotypus – ізотип (дублікат типу – typi dublum, тобто дублікат типового примірника).
- j., jun.** = junior – молодший (після прізвища).
- juv.** = juvenilis – ювілейний.
- l.** = locus – місце.
- laps.** = lapsus, lapsu – помилка, описка.
- laps. linguae** = lapsus linguae – помилка язика, помилитися на слові.
- l. c.** = loc. c. = loco citato – в цитованому місці.
- lectotyp.** = lectotypus – вибраний тип (вибирається в тому випадку, якщо автор не позначив типу, на підставі, головним чином, первоопису).
- leg.** = legit – зібрав.
- lib.** = liber – книжка.
- loc.** = locus – місце.
- loc. c.** = loco citato – в цитованому місці.
- loc. classicus** = locus classicus – класичне місцезнаходження, тобто місце збору типу.
- manscr.** = manuscriptum – рукопис.
- manus** – рука (почерк) такого-то автора.
- masc.** = masculus, -a, -um – чоловічий, чоловіча, чоловіче.
- mat.** = maturus – зрілий.
- max.** = maximus – найбільший.
- min.** = minimus – найменший.
- modus vivendi** – спосіб життя.
- monstr.** = monstrum – потвора, химера.
- mont.** = montanus – гірський.
- n., n^o, №** = numerus – номер.
- n., nom.** = nomen – ім'я, назва.
- N. B., Nb!** = nota bene = поміть! (запам'ятай).
- neotyp.** = neotypus – новий (що замінює) тип (вибирається при загубленні всього автентичного матеріалу).
- n. g.** = novum genus – новий рід.
- n. n.** = nomen novum – нова назва.
- n. n.** = nomen nudum – назва без опису (дослівно “гола назва”); вважається недійсною.
- nom. abortivum** = nomen abortivum – неправильно складена нова назва.
- nom. barb.** = nomen barbarum – “варварська”, тобто неklasична назва (що не на латинській або грецькій мовах).
- nom. consev.** = nomen conservandum – збережена назва (за міжнародними правилами).
- nom. delendum** = nomen delendum – анульована назва.
- nom. dubium** = nomen dubium – сумнівна назва.
- nom. illegitimum** = nomen illegitimum – незаконна назва.
- nom. leg.** = nomen legitimum – законна назва.
- nom. nud.** = nomen nudum – назва без опису (“гола назва”).
- nom. provisorium** = nomen provisorium – попередня назва.
- nom. subnudum** = nomen subnudum – назва “напівгола”, тобто така, коли не були дотримані всі правила, щоб визнати її дійсно обнародованою; до таких відносяться опубліковані діагнози не на латинській мові, або назви, що базуються на малюнках і не містять важливих для даної групи деталей.
- nom. vernaculum** = nomen vernaculum – народна (місцева) назва.
- notae criticae** – критичні зауваження.
- n. v.** = non vidi – не бачив.
- op.** = opus – твір.
- op. cit.** = opus citatum – уже цитований твір.
- ordo** – порядок (в старих публікаціях – родина).
- p., pag.** = pagina – сторінка.

p. = pars – частина.

paratyp. = paratypus – паратип (те ж, що і котип, тобто примірник, який окрім типу і його дублікатів цитований при першоописі).

partim – частково.

patr. = patria – батьківщина.

pl. = planta – рослина.

pl. exs. = plantae exsiccatae – ексикати, видані гербарні зразки.

p. max. p., pr. max. p. = pro maxima parte – в найбільшій своїй частині.

polynom. = nomen polynomiale – назва у вигляді поліноміалу (тобто більше ніж з трьох слів, без наведення систематичного рангу).

post factum – після зробленого.

post scriptum (P. S.) – після написаного (приписка).

pp. = paginae – сторінки.

p. p. = pro parte – частково.

p. p. typ. = pro parte typica – в частині, що включає в себе тип (при переліку синонімів).

pro – у вигляді, як.

pro gen. = pro genere – у вигляді (в ранзі) роду.

pro parte – частково.

pro sect. = pro sectione – у вигляді (в ранзі) секції.

pro synon. = pro synonymo – у вигляді (в ранзі) синоніма, як синонім.

proles – взагалі означає расу, але Ашерсон та ін. вживав для позначення категорій нижче підвидів і різновидностей. У Коржинського цей термін означає кожну конкретну систематичну одиницю (і вид, і расу тощо). МКБН ця категорія не передбачена.

p. s. = post scriptum – постскрипtum, тобто після листа.

s., sen. = senior – старший (після прізвища).

s. = seu, sive – або.

s. a. = sensu amplo – в широкому розумінні.

sched. = scheda, schedae – етикетка, етикетки.

sched. crit. = schedae criticae – критичні зауваження.

sec. sp. auth. = secundum specimen authenticum – за (згідно) автентипом.

sect. = secto – секція sensu – в розумінні.

sensu lat. = sensu lato, sensu latiore – в широкому розумінні.

sensu novo = sensu novo – в новому розумінні.

sensu strictiore – в більш вузькому розумінні.

sic! – саме так.

sine dubio – без сумніву.

s. l. = sensu lato – в широкому розумінні.

sp., spec. = species – вид.

sp., spec. = specimen – примірник.

sp. auth. = specimen authenticum – автентичний (справжній) примірник.

sp. coll. = species collectiva – збірний вид.

sp. excl. = species exclusae – вилучені види.

sp. n. = species nova – новий вид.

sp. neglect. = species neglecta – забутий вид.

sp. unicum = specimen unicum – єдиний примірник.

spont. = spontaneus, -a, -um – дикоростучий, дикоростуча, дикоростуче.

ssp., subsp. = subspecies – підвид.

s. str. = sensu stricto – в точному (вузькому) розумінні.

st. = statio – місцезростання.

suppl. = supplementum – доповнення.

syn. = synonymie – синонімія (множина).

syn. = synonymum – синонім.

syntypus – один із автентичних примірників.

T., t = tomus – том.

tab. nostra = tabula nostra – наша таблиця.

taxon (мн. taxa) – таксон (тобто, таксономічна категорія будь-якого рангу).

topotyp. = topotypus – примірник, зібраний у тому ж місці, що й тип.

transl. nova = translatio nova – новий переклад.

typ. = typus – номенклатурний тип (зразок для виду, або вид (для роду), з яким неодмінно пов'язується назва даного таксону)

u. = urbs – місто (велике).

v. = vel – або.

v. = vide – дивись.

v. = vidi – (я) бачив.

v. in h. = vidi in herbario – бачив в гербарії.

v., vol. = volumen – том.

var. = varietas – різновидність.

veg. = vegetatio – рослинність (а також вегетація).

vol. = volumen – том.

З розвитком науки, зі збагаченням її новими відомостями про природу формувалась, розвивалась і продовжує розвиватися нова термінологія на базі класичних мов. У ботанічній і зоологічній номенклатурі мають місце словотворчі елементи – префікси, корені, суфікси, інші компоненти – як латинських, так і грецьких слів. Знання значення словотворчих елементів сприяє усвідомленому засвоєнню наукової термінології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеев Е.Б., Губанов И.А., Тихомиров В.Н. Ботаническая номенклатура. – М.: Издательство МГУ, 1989. – 168 с.
2. Визначник рослин Українських Карпат. – К.: Наукова думка, 1977. – 434 с.
3. Горностаев Г.Н., Забинкова Н.Н., Каден Н.Н. Латинские названия животных и растений. – М.: Издательство МГУ, 1974. – 147 с.
4. Джеффри Ч. Биологическая номенклатура. – М.: Мир, 1980. – 120 с.
5. Кирпичников М.Э., Забинкова Н.Н. Русско-латинский словарь для ботаников. – Л.: Наука, 1977. – 856 с.
6. Козовик І.Я., Шипайло Л.Д. Підручник латинської мови. – К.: Вища школа, 1976. – 264 с.
7. Чопик В.І., Єна А.В. Латинська ботанічна номенклатура. – К.: Редакційно-видавничий центр “Київський університет”, 1996. – 57 с.